

ರಘುವಂಶ

ಒಂದನೆಯ ಸರ್ಗ

ವಾಗರ್ಥಾವಿವ ಸಂಪ್ರಕೌ ವಾಗರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ |
ಜಗತಃ ಪಿತರೌ ವಂದೇ ಪಾವತೀಪರಮೇಶ್ವರೌ ||೧||

ಅನ್ವಯ. [ವಾಗರ್ಥಾವಿವ ಸಂಪ್ರಕೌ ಜಗತಃ ಪಿತರೌ ಪಾವತೀಪರಮೇಶ್ವರೌ ವಾಗರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ (ಅಹಂ) ವಂದೇ]

ಅರ್ಥ. ವಾಗರ್ಥಾವಿವ-ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಹಾಗೆ, ಸಂಪ್ರಕೌ-ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವವರಾದ, ಜಗತಃ-ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಪಿತರೌ - ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾದ, ಪಾವತೀಪರಮೇಶ್ವರೌ - ಪಾವತೀಪರಮೇಶ್ವರರನ್ನು, ವಾಗರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ - (ವಾಗರ್ಥ - ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ - ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ + ಅಹಂ ನಾನು, ವಂದೇ-ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಹಾಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವರಾಗಿಯೂ ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪಾವತೀಪರಮೇಶ್ವರರನ್ನು ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನವು ನನಗೆ ಉಂಟಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳು. ೧ ವಾಕ್ಯ ಅರ್ಥಶ್ಚ - ವಾಗರ್ಥೌ (ದ್ವ); ವಾಗರ್ಥ ಸದೃಶೌ - ವಾಗರ್ಥಾವಿವ (ಸಾ. ಸ.) ೨ ಮಾತಾ ಚ ಪಿತಾ ಚ - ಪಿತರೌ (ಏ. ಶೇ.) ೩ ಈಷ್ಟೇ ಇತಿ-ಈಶ್ವರಃ; ಪರಮಶ್ಚ ಅಸೌ ಈಶ್ವರಶ್ಚ - ಪರಮೇಶ್ವರಃ ಪಾವತೀ ಚ ಪರಮೇಶ್ವರಶ್ಚ-ಪಾವತೀ ಪರಮೇಶ್ವರೌ.

ವ್ಯಾಕರಣವಿಶೇಷ. ೧ 'ವಾಗರ್ಥಾವಿವ' ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯಸಮಾಸ; ಇವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ವಾಗರ್ಥೌ ಇವ ಎಂದು ಎರಡು ಪದವಾಗಿ

ವಿಂಗಡಿಸಬಾರದು. ೨ ಜಗತಃ-ತಕಾರಾನ್ಯ ಸಪ್ತಂಶಕಲಿಂಗ. ೩ ವಂದೇ - ವದಿ ಅಭಿವಾದಶಬ್ದಶ್ಲೋಕ
(ವದ್ - ವಂದಿಸು, ಪೋಗಲು) ಎಂಬ ಒಂದನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವಿನ ಲಟ್ (ವರ್ತಮಾನ), ಅತ್ಯುಪೇಕ್ಷಾ
ಉತ್ತಮವುರೂಪ, ಏಕವಚನ.

ವಿಶೇಷವಿಚಾರ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನು ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನು
ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಪಾರ್ವತೀಪರಮೇಶ್ವರರನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು
ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದೇಹವು ಪಾರ್ವತಿ, ಅರ್ಧ ದೇಹವು
ಪರಮೇಶ್ವರ- ಹೀಗಿರುವುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ
ಶಕ್ತಿಯು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತಿರುವದೆಂದೂ ಶಬ್ದವು ವಾಚಕ, ಅರ್ಥವು
ವಾಚ್ಯ- ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅದರ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ
ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಇರುವದೆಂದೂ ಕರ್ಮವಿೂಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕವಿಯು ಈ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಕೂಡಿರುವ
ಹಾಗೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ದೇಹವುಳ್ಳ ಪಾರ್ವತೀಪರಮೇಶ್ವರರಿಗೆ
ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

ಕ್ಷ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭವೋ ವಂಶಃ ಕ್ಷ ಅಲ್ಪವಿಷಯಾ ಮತಿಃ |
ತಿತೀರ್ಷುರ್ದುಸ್ತರಂ ಮೋಹಾದುಡುಪೇನಾಸ್ಮಿ ಸಾಗರಮ್ ||೨||

ಅನ್ವಯ. [ಸೂರ್ಯಪ್ರಭವಃ ವಂಶಃ ಕ್ಷ ಅಲ್ಪವಿಷಯಾ (ಮಮ) ಮತಿಕ್ಷ
ಕ್ಷ. ಮೋಹಾತ್ (ಅಹಂ) ದುಸ್ತರಂ ಸಾಗರಂ ಉಡುಪೇನ ತಿತೀರ್ಷುಃ ಅಸ್ಮಿ]

ಅರ್ಥ. ಸೂರ್ಯಪ್ರಭವಃ-(ಸೂರ್ಯ-ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಭವಃ ಕಾರಣ
ವಾಗಿರುವ) ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಆಗಿರುವ, ವಂಶಃ - ವಂಶವು, ಕ್ಷ - ಎಲ್ಲಿ?
ಅಲ್ಪವಿಷಯಾ - (ಅಲ್ಪ- ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ವಿಷಯವುಳ್ಳ) ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ
ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ, + ಮಮ-ನನ್ನ, ಮತಿಕ್ಷ-ಬುದ್ಧಿಯು ಕೂಡ, ಕ್ಷ-ಎಲ್ಲಿ? +
ಅಹಂ-ನಾನು, ಮೋಹಾತ್ - ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದುಸ್ತರಂ-ದಾಟುವದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ,
ಸಾಗರಂ - ಸಮುದ್ರವನ್ನು, ಉಡುಪೇನ- ಹರಿಗೋಲಿನಿಂದ, ತಿತೀರ್ಷುಃ -
ದಾಟುವದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುವವನು, ಅಸ್ಮಿ-ಆಗಿದ್ದೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಮಹಾರಘವಂಶವೆಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿಯೋ
ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನರಿತಿರುವ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಎಲ್ಲಿ - ಈ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಾನು
ಆ ಮಹಾವಂಶವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವದೆಂಬುದು ದಾಟಲಶಕ್ಯ
ವಾದ ಸಾಗರವನ್ನು ಮೋಹದಿಂದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹರಿಗೋಲಿನಿಂದ ದಾಟುವದಕ್ಕೆ

ಶ್ಲೋ. ೩]

ಹೊರಡುವ ಪ್ರಂ
ವಿಗ್ರಹವಾ
(ಷ. ಬ.) ೨ ಅ
ಇಚ್ಛುಃ-ತಿತೀಷು
ತಂ-ದುಸ್ತರಂ.
ವ್ಯಾಕರಣ
ಪರಸ್ಮೇಪದ, ಉತ್ತ
ವಿಚಾರ
ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿ
“ಉದ
ಯಿಂದ ಮಾ
ಮುಡುಪಂ

ಮ
ಪ

ಅನ್ಯ

ಲೋಭಾತ್
ಅ

ಯಶಃ -

ಸಂಪಾದಿ

(ಪ್ರಾಂಶು

ಎತ್ತರವ

ಯಿಂದ

ಮೇಲಕ್ಕೆ

ವಿಕೆಯ

ಬಂದಿ

ಬೆಳೆದಿ

ವದಕ್ಕೆ

शममेष्यति मम शोकः कथं नु वत्से त्वया रचितपूर्वम् ।
उटजद्धारविरूढं नीवारबलिं विलोकयतः ॥२१॥

गच्छ | शिवास्ते पन्थानः सन्तु ।

(निष्क्रान्ता शकुन्तला सहाययिनश्च)

- सख्यौ - (शकुन्तलां विलोक्य) हा धिक् । हा धिक् । अन्तर्हिता शकुन्तला
वनराज्या ।
- काश्यपः - (सनिःश्वासम्) अनसूये, गतवती वा सहचारिणी । निगृह्य
शोकमनुगच्छत मां प्रस्थितम् ।
- उभे - तात । शकुन्तलाविरहितं शून्यमिव तपोवनं कथं प्रविशामः ?
- काश्यपः - स्नेहप्रवृत्तिरेवंदर्शिनी (सविमर्शं परिक्रम्य) हन्त भोः । शकुन्तलां
पतिकुलं विसृज्य लब्धमिदानीं स्वास्थ्यम् । कुतः ?
- अर्थो हि कन्या परकीय एव
तामद्य सम्प्रेष्य परिग्रहीतुः ।
जानो ममायं विशदः प्रकामं
प्रत्यर्पितन्यास इवान्तरात्मा ॥२२॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे)

॥ इति चतुर्थोऽङ्कः ॥

8.4 नाल्कनैय अंक

8.4.1 नाल्कनैय अंकद कन्दाडानुवाद

(होवुगलनु कौयुवदनु अणनयसुत्त सखियरु प्रवैशिसवरु)

अससुया - सखी! शकुन्तलैयु गाण्ढवर् पद्वुतियिण्द मदुवै
वुडिकुण्दु अनुरुणपनद पतियनु पडैदलु ँदु

ಒಂದು ವಾಗ್ದಾನದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಮಂಗಲಕರವಾದ ರೇಶ್ಮೆಯ ಬುಲೆಯು ಹೊರಬಂದಿತು. ಪಾದಗಳಿಗೆ ಹಚ್ಚುವೇಕಾದ ಲಾಕ್ಷಾರಸವು ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ, ಹೊರಸೂಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಬೇರೆ ಕೆಲವು ಮರಗಳಿಂದ ಪೂಜಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ದೊರಗೇವೆನಿಸಿದ, ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಚಿಗುರಲೆಯಂತಿರುವ ಅಷ್ಟರಮರ ಕೈಗಳಿಂದ ಆಭರಣಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವು. (5)

ಪ್ರಿಯವನಾ - (ಶಕುಂತಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿ) ಸಖಿ, ಈ ಉಪಚಾರದಿಂದ ನೀನು ಪತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಇನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. (ಶಕುಂತಲೆಯು ನಾಚಕೆಯನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವಳು)

ಮೊದಲನೆಯವ - ಗೌತಮ! ಬಾ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಕಾಶ್ಯಪರಿಗೆ ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಈ ಸೇವೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸೋಣ.

ಎರಡನೆಯವ - ಆಗಲಿ (ಹೊರಡುವರು)

ಸಖಿಯರು - ಆರ್ಯೇ! ನಾವು ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಈವರೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದವರಲ್ಲ. ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯ ಪರಿಚಯವಿರುವ ನಿನ್ನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸುವೆವು.

ಶಕುಂತಲಾ - ನಿಮ್ಮ ಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲೆನು. (ಇಬ್ಬರೂ ಅಭಿನಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸುವರು)

(ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಕಾಶ್ಯಪರು ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು)

ಕಾಶ್ಯಪ - ಇಂದು ಶಕುಂತಲೆಯು ಹೊರಡುವಳು ಎಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಕಾತರತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಕಣ್ಣೀರುಗಳನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆ ಬಿಗಿದಿದೆ. ಚಿಂತೆಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಯು ಮಂದವಾಗಿದೆ, ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನನಗೇ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕ್ಲೇಶವಾಗಿದೆ, ಎಂದ ಮೇಲೆ ಮಗಳ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದಂಟಾದ ದುಃಖದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಡುವರೋ ? (6)

(ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವನು)

ಸಖಿಯರು - ಸಖಿ ಶಕುಂತಲೆ, ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಈ ರೇಶಿಮೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳೆರಡನ್ನೂ ಉಟ್ಟುಕೋ.

(ಶಕುಂತಲೆಯು ಎದ್ದು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಳು)

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಿದ್ದರೂ, ಒಂದು ಯೋಚನೆ ಮಾಡುವೆನಾಗಿ.

- ಪ್ರಿಯಂವದಾ - ಅದೇನು?
- ಅನಸೂಯಾ - ಇಂದು ಯಜ್ಞವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟು ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯು ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಯೋಚನೆ.
- ಪ್ರಿಯಂವದಾ - ನಂಬಿಕೆಯಿಡು. ಅಂಥವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ವಿರುದ್ಧವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ತಂದ ಏನೆನ್ನುವನೋ ಎಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಲಾರೆ.
- ಅನಸೂಯಾ - ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವುದು ಎಂದು ನನಗೆ ತೋರುವುದು.
- ಪ್ರಿಯಂವದಾ - ಅದು ಹೇಗೆ?
- ಅನಸೂಯಾ - ಗುಣವಂತನಾದವನಿಗೆ ಕನೈಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಲೋಚನೆ. ಅದನ್ನು ದೈವವೇ ನಡೆಸಿಕೊಟ್ಟರೆ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಹಿರಿಯರ ಉದ್ದೇಶ ಸಫಲವಾದಂತಾಯಿತು.
- ಪ್ರಿಯಂವದಾ - ಹೌದು. ಸಖಿ, ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಹೂವುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವೆವು.
- ಅನಸೂಯಾ - ಸಖಿ, ಶಕುಂತಲೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯದೇವತೆಯನ್ನು ಇಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು.
- ಪ್ರಿಯಂವದಾ - ಸರಿ (ಹೂವು ಕೊಯ್ಯುವುದನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವರು). ಆಗ (ತೆರೆಯ ಹಿಂದೆ) ನಾವು ಬಂದಿರುವೆವು!
- ಅನಸೂಯಾ - (ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು) ಸಖಿ, ಯಾರೋ ಅತಿಥಿಗಳು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ.
- ಪ್ರಿಯಂವದಾ - ಶಕುಂತಲೆಯು ಗುಡಿಸಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವಳು.
- ಅನಸೂಯಾ - ಇಂದು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲ! ಇರಲಿ, ಇಷ್ಟು ಹೂವುಗಳು ಸಾಕು (ಹೊರಡುವರು)

(ತೆರೆಯ ಹಿಂದೆ) ಆಹಾ- ಅತಿಥಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವೆ, ಯಾರನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಯೋಚಿಸುತ್ತ ತಪಸ್ವಿಯಾದ ನಾನು ಬಂದುದನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೋ, ಅವನು ಬುದ್ಧಿಮಾಂದ್ಯವುಳ್ಳವನು ಆಗಿಹೋದ